

Kostas Takhtsis (1927-1988)

La meva àvia Atenes¹

Traducció: Jaume Almirall Sardà

El meu document d'identitat diu que vaig néixer a Tessalònica, però mai no us heu de refiar gaire dels documents d'identitat. Soc atenès. Un dels cinc mil habitants que tenia Atenes el 1827 era el pare del meu besavi matern, o, dit d'una altra manera, l'avi de la meva àvia. Aquest home posseïa horts —que posseïen encara, quan jo era petit, uns germans de l'àvia— a Àgios Iannis Rendis, a sis quilòmetres escassos de l'acròpolis.

«Un bon dia», em va dir una vegada la meva àvia a propòsit d'aquests hortolans, «va arribar a casa el meu avi, que Déu l'hagi perdonat, i ens va portar una col. Era una col enorme. La va deixar sobre la taula de la cuina, em va estirar les cues provocativament, i se'n va anar. Aquell dia la mare em va fer pelar patates. I mentre estava pelant les patates, veig una serp que treu el cap de dins la col. Em vaig quedar glaçada. A l'últim, em vaig posar a cridar Mama! Mama! Una serp...! No n'hi ha cap que mossegui, de serp; algunes més aviat són bones, porten bona sort; abans cada casa tenia la seva serp, i no estava bé matar-la: l'home d'una amiga, recordo, va matar la serp que tenien a casa, i des de llavors ja no van fer res més de bo, però jo encara era petita, llavors, i no ho sabia, tot això...»

El meu besavi va deixar córrer les cols del seu pare i va obrir un cafè a la cruïlla dels carrers Pireós i Kolokinhús, davant la Maternitat. La seva dona era d'Andros, però tots els seus fills —el primogènit va ser la meva àvia— van néixer a Atenes, que mentrestant havia crescut, tenia molts majestuosos edificis neoclàssics i vuitanta mil habitants. Aquests fills, quan volien jugar una mica més lluny de casa seva, que també estava en una travessia del carrer Kolokinhús, anaven a l'antic cementiri del Ceràmic. «Jo era la més gran, i feia de mainadera de tots els meus germans. Així, cada vegada que els nois desapareixien, la mama, que al cel sigui, em feia anar a veure si eren a jugar al Ceràmic. Francament, llavors jo encara no sabia que era un vell cementiri, però ni que ho hagués sabut no hauria pas tingut por. ¿Què poden fer-te, els morts? Déu te guardi dels vius...»

¹ Kostas Takhtsis = Κώστας Ταχτσής. 1990. « Η γιαγιά μου η Αθήνα», *Η γιαγιά μου η Αθήνα, κι άλλα κείμενα* («La meva àvia Atenes», *La meva àvia Atenes i altres escrits*). (Atenes: Ερμής, 1979). Atenes: Ερμής, pàgs. 19-27.

No puc imaginar-me-la de petita, a onze o dotze anys, anant a buscar els seus germans, que, d'altra banda, mai no vaig arribar a conèixer. En canvi, me la imagino tal com la conec de la seva fotografia més antiga, una noia ja, collint flors de camp, a la primavera, prop de l'estela funerària d'Hegeso, amb la qual tenia una sorprenent semblança de cara. Quan es va casar, segons em deia, va pensar que canviant de barri s'emanciparia de la tirànica tutela de la seva mare. Així, s'instal·là en una casa uns cinc-cents metres més amunt, al Tesèon. «¿La veus, aquesta casa? Aquí vaig viure quan em vaig casar amb el teu avi. Moltes vegades, quan hi passo pel davant, penso que hi trucaré i hi entraré per tornar a veure-la; però ¿a què treu cap, ja? En fi, aquí va néixer l'encantadora mare teva. Quan vam marxar devia tenir set o vuit anys...» «Quan vam marxar» volia dir quan ens en vam anar a Tessalònica —on uns deu anys més tard vaig néixer jo. Però aquesta expatriació no va durar gaire. A primers de la dècada del 30, la família, el que en quedava, va retornar a Atenes —la població de la qual ara s'acostava al milió—, havent eliminat en l'entremig, amb defuncions i divorcis, els «cossos estranys» que eren per a ella el meu avi siatistineu i el meu pare salonicu.

La primera casa on ens vam instal·lar va ser, naturalment, el vell cau de la meva àvia, al carrer Kolokinthús i Leonidu —allà a la vora vivien la majoria de germans i de nebots seus. D'aquesta manera, abans no ens vam traslladar a un altre barri millor, perquè a l'entremig aquell s'havia omplert de cases de barrets, vaig ser a temps de viure una mica de l'atmosfera de la mitologia familiar. Mai no vaig jugar, és veritat, al Ceràmic, que en l'entremig, d'altra banda, havien voltat de murs. Però va ser per aquells rodals que vaig vagarejar per primera vegada —m'enfilava al tramvia del Botànic, que passava pel davant de la nostra escola, al carrer Megalu Alexandru, i en baixava a l'Orfanat de Khatzikostas, a dues passes del Ceràmic. També vaig visitar moltes vegades, amb l'àvia, els horts d'on havia sorgit la família, i hi vaig tastar per primera vegada els *atzúria*, aquella varietat de cogombres aspres que ja han desaparegut. Els diumenges anava a la mateixa església on ja anava la meva àvia de petita —l'església de la Maternitat. Algunes vegades vaig jugar al recinte del Tesèon, on ja havia jugat la meva mare de petita. A la casa del carrer Leonidu vaig rebre la pallissa més memorable de la meva vida, quan van saber pel mestre que m'enfilava al tramvia. Amb l'àvia feia passejades pels vessants de l'acròpolis, sense que, com a autèntics atenesos que érem, no arribéssim a pujar mai fins dalt. El meu primer carnaval, el 35, el vaig veure a Psirrí; el meu primer estel el vaig fer volar al turó de Filopapos —però el fil se li va enredar amb el fil de l'estel d'un altre nen, i mentre que l'estel d'ell es va desenredar i va seguir volant orgullosament, el meu va caure i es va fer miques...

Posteriorment ens vam traslladar, com he dit, a un barri millor, a la zona del Licavitó, pel costat petitburgès del carrer Hipokratús. Així, quan feia campana —i feia campana bastant sovint, sobretot quan el vespre abans no havia resolt

els problemes de matemàtiques—, anava a jugar a pilota a les pedreres del Likavitós, i en les seves petites coves amagava els meus primers innocents, i poc després no tan innocents, amors infantils. A sota i als voltants del Likavitós vaig passar la meua turmentada adolescència i postadolescència, que va coincidir, per desgràcia, amb els quatre anys de la guerra i de l'ocupació alemanya; en fi, aquí, entre aquests dos penyals, el de l'acròpolis i el del Likavitós, em vaig fer home, si és que goso dir que mai m'he fet home. És veritat que més tard vaig marxar. Vaig vagarejar per mig món uns deu anys, vaig tenir també jo els meus ciclops i els meus lotòfags; però vaig tornar, i no visc pas en cap d'aquests districtes nous, sense tradició i sense història, de la megalòpolis contemporània dels dos milions, primer, i dels tres milions de persones, ara, sinó que torno a viure sota el penyal del Likavitós, aquesta vegada del costat de Dexamenís, on, d'altra banda, havia viscut durant breus temporades tant en la infantesa com en l'adolescència.

Mai no us refieu gaire, doncs, dels documents d'identitat. Soc atenès, i més exactament dels pocs de cinquena generació. Al llarg de quaranta anys i escaig he vist canviar —a pitjor— moltes i moltes coses. I una cosa és saber quelcom pels llibres —«aquí on ara trepitgem, potser un dia va seure-hi Sòcrates amb Fedre»— i una altra és saber-ho de primera mà, poder dir: «¿La veieu, aquesta avinguda, ofegada pels cotxes i la contaminació? Quan jo era petit era un rierol, amb força escombraries, però un torrentet tranquil que regava tots els plataners que havien quedat...» Vull dir, que veig Atenes dins la perspectiva del temps, com és impossible que la vegi el provincià nouvingut o el visitant estranger, i dintre d'ella m'hi veig a mi mateix. Quan vaig, posem per cas, al turó de Filopapos, principalment a la primavera, i a terra em fixo en una d'aquelles coses que els anglesos anomenen «lletres franceses», i els francesos «abrics anglesos», quan un altre s'escandalitzaria o tindria fàstic, jo senzillament em poso melancòlic: déu meu, em dic, com m'ha canviat —igual que ha canviat Atenes— la vida! I pensar que hi hagué una època que creia que aquest turó era única i exclusivament perquè la canalla hi vinguessin a fer volar els seus estels! De fet, segons passen els anys em sento no simplement atenès, sinó un tros d'Atenes, una mena de monument arqueològic microscòpic, mòbil. Algunes vegades, quan surto a la terrassa per regar les flors —geranis, gessamins, alfàbregues, hibiscs— i veig els provincians i els turistes penjats al voltant del campanar d'Ai-Giorgis mirant embadalits Atenes, tinc l'estranya i potser una mica arrogant sensació que soc, i tant de bo que no ho sàpiguen, una postal d'aquestes que compren per enviar al seu país.

He viscut en moltes ciutats. Algunes d'elles —Sydney, Nova York— les estimo molt i de bon grat tornaria a veure-les per poc temps, ni que fos una vegada cada cinc anys. Però el que em queda de vida, és aquí sobretot, a Atenes, on voldria viure-ho, i és aquí, quan un dia arribi aquella hora, és *aquí* on voldria

acabar els meus dies. I tret que passi res d'inesperat, més aviat serà així —en algun moment que la seva població s'acostarà als cinc milions, cinc i mig en el pic de la temporada turística. Aleshores, penso de vegades, no quedarà gairebé res de la meua Atenes, aquella Atenes que he estimat. Però dintre meu alguna cosa em diu que potser vaig errat. Perquè —tret que es produeixi algun canvi gran, cosmogònic— malgrat tot encara duraran molt de temps, espero que per sempre, el turó del Likavítos i el turó de Filopapos. Aleshores, és clar, hauran estat «explotats» per algun servei municipal o estatal de mal gust i hauran estat tancats amb reixats de filferro. Però la canalla i les parelles d'enamorats sempre trobaran la manera d'obrir un portell, just per esquitllar-se dintre. Per més que l'atmosfera estigui contaminada, no ha de canviar gaire la melosa tardor atenesa, el suau hivern atenès amb els seus dies de l'alció, l'embriagadora primavera, i el soporífic estiu, que de tant en tant també té les seves brises nocturnes. Per més que el Sarònic estigui pol·luït, sempre quedarà, espero, alguna platja relativament neta. Mentrestant, pot ser que els homes hagin anat a la Lluna a treballar, però l'encís de la lluna en el moment en què surt per sobre de la carena de l'Imitós, serà sempre la mateixa. La llum única del cel àtic difícilment canviarà, tampoc. Dins l'infern que diuen que serà Atenes d'aquí pocs anys, sempre hi quedarà el petit paradís del monestir de Kessarianí, a deu minuts del centre. De les cases velles i tan humanes que hem conegut ja no n'haurà quedat cap. Però en aquests antiestètics blocs de pisos que s'alcen en el seu lloc hi viuran encara per molt de temps persones que parlaran, per més deteriorada que sigui —¿que potser serà la primera vegada?—, si fa no fa, la mateixa llengua que jo, que pensaran si fa no fa com jo, nois i noies que, mentre hi haurà llibres, no pot ser que, per pocs que en siguin, no em llegeixin.

N'hi ha que sostenen que Atenes ja és un infern. Remuguen pel repicar constant dels martells neumàtics i pel rebombori de la formigonera, pel continu aixecament de les voreres, per la pols que fa més penosa l'aridesa del paisatge atenès gairebé pelat, pel mal costum que tenen les mestresses de casa d'espolsar les catifes al balcó, per la pedrera que devora l'Imitós com una gangrena, per l'estranya impunitat d'aquells que cremen els boscos per fer-ne solars, per l'intolerable problema circulatori i les multes que posen per estacionament prohibit davant les seves cases, i per moltes altres coses. Els vells atenesos culpen els provincians que s'han abatut sobre Atenes com llagostes, i tots ells culpen els turistes —una altra plaga, encara pitjor.

Per a tot això es podria trobar prou excuses —la racionalització és, d'altra banda, un art que els grecs d'avui dia han perfeccionat en grau inimaginable, altrament no haurien pas sobreviscut— per dir: ¿De què us exclameu? És millor la pols àtica que no la cendra nuclear; millor una multa injusta per estacionament prohibit que no una denúncia per pecat contra natura; millor el turisme que no el nazisme —basta, és clar, que no coexisteixin... Jo no dic res. M'estic aclofat a la meua terrassa, com el mussol d'Atena, i veig les persones i

els anys —de poc si no dic segles— com van passant. De vegades, per desfogar-me, volo fins al cim de l'Imitós. D'allà dalt estant, Atenes encara fa l'efecte que feia aleshores... Un altre dia, en canvi, em transformo —així m'ho imposa l'esperit del lloc— en sàtir o nimfa. Pujo al turó de Filopapos i somric de sentir les converses sempre beneïtes, però també sempre commovedores, de les parelles. Potser aquest noi, penso, és fill d'aquell marrec que em va fer anar a terra el meu estel sense que el seu no caigués. O, deixant Plaka per als turistes, vagarejo pels carrerons estrets, ombrívols, de Psirrí, amb els seus noms punyents —carrer Ivis, carrer Kaleskhru— i revisc, a la meua manera, els carnavals dels meus anys d'infantesa...

Dues o tres vegades, en els darrers temps, ben entrada la nit, he deixat que el cotxe em conduís fins a Àgios Iannis Rendis. Enmig de les fàbriques que vomiten bafarades infectes i dels blocs de pisos dels obrers, hi ha encara alguns horts. No surto fora. Però no perquè tingui por de veure cap serp apareixent entre les cols. A mi no em fan por, les serps: déu ens guardi de les persones... En tornant es passa pel cementiri del Ceràmic, i una vegada no vaig resistir la temptació, vaig deixar el cotxe davant de la moderna, antiestètica església cristiana moderna, i vaig acostar-me a la tanca, vaig clavar els ulls insistentment en el punt on sabia que hi ha l'estela funerària d'Hegeso, i de sobte, ho juro, vaig veure la meua difunta àvia ben viva que em mirava amb tendra severitat, com si digués: «Al capdavant... Encara bo que no t'has tornat pitjor...», i després desapareixia. Gràcies a ella, i diguin el que diguin els documents d'identitat, soc atenès. Gràcies a ella estimo Atenes. N'hi ha que diuen que, al punt que ha arribat, és la capital més lletja de tot el món. No ho sé, ni m'importa. Bella o lletja, per a mi és única. És la ciutat on nasqué, visqué i finalment morí la meua àvia. Cal que us ho digui, naturalment, que, segons com es miri —exactament igual com Atenes— era un monstre que em va torturar molt mentre vaig ser un infant i, més endavant, un adolescent; però què hi farem! És l'única dona que he estimat en la meua vida.

